

مؤسسه رحمان (رشد، حمایت و اندیشه)

میز آینده پژوهی اجتماعی

پنل نخست

آینده حیات اجتماعی زنان در ایران

تاریخ

۱۴۰۲/۰۸/۲۲

سناریوهای پیش روی حیات اجتماعی زنان در ایران

دبیر علمی و سناریو نویسی:

مقصود فراستخواه

کارشناس دستیار دبیر:

زهرا اصغری

اعضای پنل ها به ترتیب الفبایی:

فرشته طوسی، لیلا فلاحتی، شهلا کاظمی پور، خدیجه کشاورز، آتنا کامل، مینو مرتاضی و نجمه واحدی

در تاریخ ۲۲ آبان ماه ۱۴۰۲ نخستین پنل از مجموعه پنل‌های آینده‌پژوهی با عنوان آینده‌ی حیات اجتماعی زنان در ایران در موسسه رحمان برگزار شد. آینده‌پژوهی یکی از حوزه‌های مطالعاتی میان‌رشته‌ای است که به دنبال بررسی و فهم روشمند و موثق حوزه‌های آینده و گزینه‌های بدیل آن است از اینرو به دنبال ایجاد پلتفرمی برای گفت‌وگو در میان ذی‌نفعان و متخصصان است و هدف از این نوع مطالعه نیز کسب بینش نسبت به آینده و مواجهه‌ی پیشدستانه با آن است (فراستخواه، ۱۴۰۰).^۱ در زیر خلاصه‌ای از این پنل به همراه فضای سناریو و احتمالات آتی حیات اجتماعی زنان در ایران بیان شده است.

خلاصه گزارش

با اجرای پنل‌های آینده‌پژوهی اجتماعی، جمعا ۴۵ توصیف‌گر مربوط به روندها، رویدادها و پیشران‌های مربوط به حیات اجتماعی زنان احصا شد و در ادامه با تحلیل تأثیر متقابل (CIA) از تقاطعات این توصیف‌گرها؛ تعداد ۲۲ عدم قطعیت، هم‌سنجی شدند و از میان آن‌ها در تحلیل نهایی به دو گروه «دوتایی شکل دهنده اصلی به آینده» نایل آمدیم که عبارت اند از:

▪ نخست:

رشد بی‌بازگشتی در زنان روی داده ولی در حد یک چرم بحرانی است. آیا این رشد به یک وضعیت فعال و مؤثری منتهی خواهد شد و به بار خواهد نشست به نحوی که بتواند توان قلمروزایی داشته باشد و فرم اجتماعی تازه‌ای ایجاد بکند؟ یا در همان وضعیت توده بحرانی در زیست جهان جامعه می ماند؟

▪ دوم:

سرمایه انسانی زنان، انباشت محسوسی پیدا کرده است. این انباشت را در عرصه‌هایی همچون آموزش و تحصیلات عالی، جمعیت شاغل با تحصیلات بالا، افزایش نسبی کنترل زن در خانواده، کاهش باروری، تجرد، سهم محسوس زنان در فاوا، پنجره مشارکتی، قدرت سایه در خانواده، سوژگی تغییر، کنشگری‌های غیررسمی، گندها، تحرکات خردمقیاس و ... می‌بینیم.

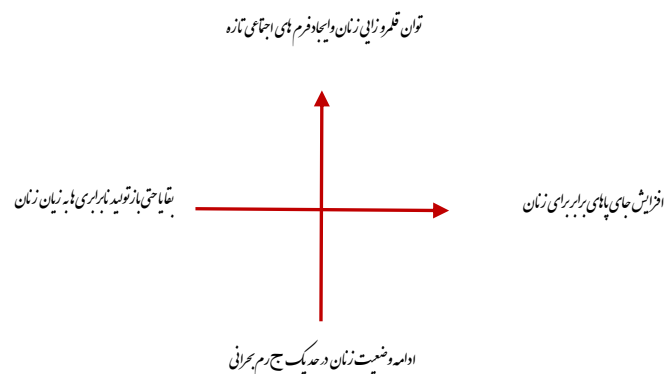
اما در آن سوی دیگر این تحولات همچنان شاهد نابرابری‌ها و شرایط خاصی در جامعه ایران به‌ویژه خلأهای قانونی هستیم که نامعادله را به زیان زنان بازتولید می‌کند؛ مانند پایین بودن مشارکت اقتصادی و اشتغال رسمی، بار خدمات خانگی بر روی دوش زنان، بازماندگی دختران از تحصیل، خصوصی شدن آموزش، فشارهای سیاست افزایش جمعیت، کودک همسری، سازمان‌های سیاسی کلاسیک تک جنسیتی، مدیریت‌های بالای تک جنسیتی، مردانه بودن ساخت قدرت و ثروت، آسیب‌پذیری‌هایی مثل زنانه شدن سالمندی، بیماری‌ها، اعتیاد، خشونت، کارگری جنسی و از همه مهمتر قطبی بودن متن جامعه به نحوی که داستان مجنون و شتر مجنون در ادبیات ما شده است؛ «می‌کشند آن پیش و این واپس به کین»^۲؛ بخش درخور توجهی از قشرها هنوز

^۱ آینده‌پژوهی آموزش عالی و دانشگاه در ایران؛ مبانی و سناریوها، مقصود فراستخواه، تهران: مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی و مؤسسه مطالعات فرهنگی واجتماعی دو جلد، ۱۴۰۰

^۲ دفتر چهارم مثنوی، چالش عقل با نفس

درگیر شرایط سنتی، معیشتی، اجتماعی، معرفتی و خلق و خوبی هستند که سیستم‌های حامی پرور از آن سود می‌جویند و با انواع رسانه‌ها، نهادها، سهم‌دهی‌ها و سازوکارهای بسیج سیاسی-ایدئولوژیک، بهره برداری ابزار انگارانه می‌کنند و بدین ترتیب بخشی از این قشرها عملاً در خدمت حفظ وضع موجود و مقابله با مسیر تحول‌خواهی و برابری‌خواهی و کنشگری زنان پیشرو قرار می‌گیرند.

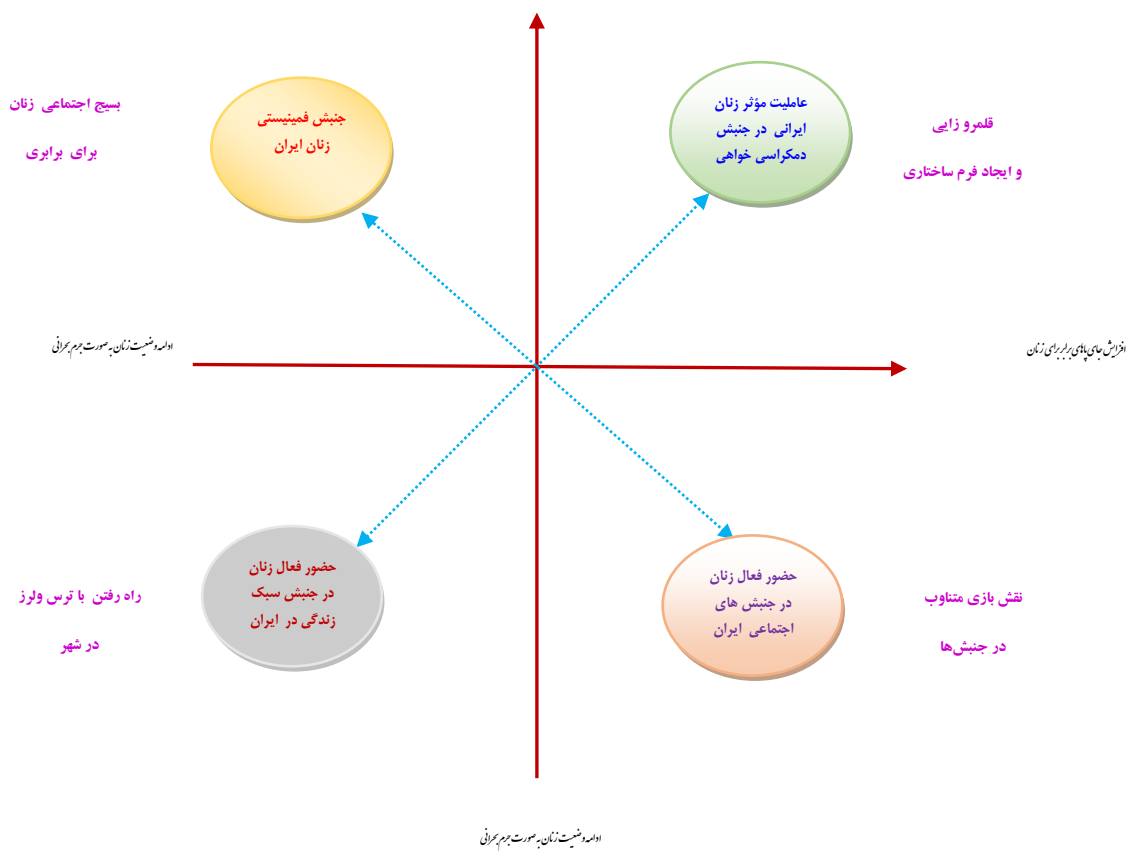
در نهایت با توجه به دوگانه‌های فوق و تحلیل‌های صورت گرفته به یک فضای سناریو رسیده‌ایم که در نمودار زیر با دو محور بازنمایی می‌شود. یعنی از یک سو ممکن است همچنان شاهد بقا یا حتی بازتولید نابرابری‌ها به زیان زنان یا برعکس افزایش جای پاهای برابر برای زنان، خصوصاً تحت فشار مطالبات آشکار و پنهان از سوی جامعه و بویژه «عملکردهای مرزی»^۳ ناشی از چکه جامعه به حواشی سیستم-های مدیریتی و سیاستگذاری باشیم که خلأهای قانونی را به نفع آن‌ها برطرف می‌کند. از سوی دیگر ممکن است وضعیت زنان در حد همین جرم بحرانی جاری ادامه یابد و یا به جای آن شاهد وضعیتی مثبت باشیم یعنی زنان با ابتکاراتی به کمک همه قشرها و گروه‌های انسان‌گرا، بتوانند به نحو فزاینده برای خود قلمرو سازی اجتماعی بکنند و قادر به ایجاد فرم‌های تازه اجتماعی بشوند (شکل ۱):

^۳ کنشگران مرزی، مقصود فراستخواه، گام نو، چاپ پنجم، ۱۴۰۲

از این فضای سناریو، چهار احتمال پیش روی آینده اجتماعی زنان در ایران طبق نمودار ۲ به دست آمد:

نمودار نموداری زنان در آینده فرم های اجتماعی آینده

به نظر می رسد شانس هر کدام از سناریوهای فوق در کوتاه مدت و بلند مدت فرق می کند مثلاً برای آینده خیلی نزدیک شاید حضور زنان عمدتاً در جنبش سبک زندگی و عمدتاً غیررسمی ادامه یابد و صرفاً جریانی از راه رفتن آن ها در شهر با ترس و لرز را شاهد باشیم.

اما در آینده میان مدت دو احتمال وجود دارد که رخ دهد: بدین ترتیب که اگر جای پاها به نفع معادله زنان در بازارها و در ساختار قدرت پیش برود احتمالاً زنان در جنبش های اجتماعی آتی حضور به مراتب مؤثرتر و سازنده تر خواهند داشت و نقش اجتماعی آن ها بازهم ارتقا پیدا خواهد کرد و در غیر این صورت احتمال می رود جنبش فمینیستی در ایران شدت و التهاب بیشتری پیدا بکند و به سطح بسیج اجتماعی نیروها برای برابری بینجامد.

درخور توجه‌ترین آینده در درازمدت، آینده‌ای است که هم جهان زنان از حالت تودگی بحرانی به سمت سازمان‌یافتگی اجتماعی، قلمروسازی و تولید فرم اجتماعی ارتقا پیدا بکند و هم جای پاهای برابر برای آن‌ها فراهم باشد تا شاهد عاملیت مؤثر زن ایرانی در جنبش دموکراسی خواهی این سرزمین باشیم.

آینده‌های محتمل زنان بی‌گمان از یکسو تحت تأثیر سطح قابلیت‌ها، کنشگری، هم‌کنشی، شبکه‌سازی و ابتکارات درونی عاملان اجتماعی آن‌ها در نهادهای مدنی، سمنی، محلی، شهری، صنفی و حرفه‌ای بروز و ظهور می‌یابد و از سوی دیگر به وساطت عملکردهای مرزی منتهی به سیاست‌گشایی‌ها و اقدامات به نفع برابری زنان پیش می‌رود و می‌تواند حسب رویدادها و لحظه‌ها خود را آشکارتر بکند. (جدول ۳):

سناریوها		انواع آینده‌ها
حضور فعال زنان در جنبش سبک زندگی در ایران راه رفتن با ترس و لرز در شهر		کوتاه مدت
جنبش فمینیستی زنان ایران بسیج اجتماعی زنان برای برابری	حضور فعال زنان در جنبش‌های اجتماعی ایران نقش بازی متناوب در جنبش‌ها	میان مدت
عاملیت مؤثر زنان ایرانی در جنبش دموکراسی خواهی قلمروزایی و ایجاد فرم ساختاری		بلند مدت